

UNELE ASPECTE ALE RAPORTULUI DINTRE LIMBĂ, CULTURĂ ȘI LIBERTATE NAȚIONALĂ ÎN GÎNDIREA LUI SIMION BĂRNUȚIU

Gîndirea social-politică și juridică a lui Simion Bărnuțiu, fundamentată pe teoria dreptului natural, s-a dezvoltat și întregit, fără îndoială, în strînsă legătură cu condițiile social-politice concrete ale Transilvaniei din perioada de mijloc a veacului trecut, ținînd seama de problemele fundamentale ce se cereau rezolvate la acea dată. Studiînd atent această latură a gîndirii lui Bărnuțiu, ne putem da ușor seama că ea reprezintă unul din punctele cele mai înalte pe care le-a atins, în dezvoltarea sa, raționalismul și umanismul filosofic românesc de la mijlocul secolului al XIX-lea.

Cunoașterea filosofiei social-politice a fiului cantorului din Bocșa-Sălajului nu este posibilă fără a analiza cu deosebită atenție, faimosul discurs rostit în catedrala Blajului în 2/14 mai 1848, discurs ce face cinste oratoriei românești.

Vasta problematică dezbătută de Simion Bărnuțiu în amintitul discurs este, în general, cunoscută, și pentru elucidarea problematicii pe care ne-am propus-o, aceea a evidențierii legăturilor dialectice dintre limbă, cultură și libertate națională în gîndirea lui Bărnuțiu, am găsit de cuviință să supunem atenției și un studiu al gînditorului, care, deși edit (a fost publicat în nr. 5 și 6 din „Amicul familiei“, din 1890), nu s-a bucurat de atenția cuvenită. Acest lucru s-ar putea datora latinismului excesiv pentru care pledează autorul, în probleme de limbă, Bărnuțiu este un vajnic continuator al Școlii ardelenе, în special al lui Petru Maior.

Studiul „*Leptiune limbistica dein logica aplicata intru aперarea principiiu romanității în Dacia*“, redactat la Iași, în 1855, cuprinde idei prețioase privind aportul romanității în limba română, raportul naționalitate — limbă, limbă și cultură, cultivarea limbii, libertate națională — cultură națională ș.a. Bărnuțiu susține aici ideea unității naționale a poporului român manifestată prin unitatea limbii sale.

În concepția lui Simion Bărnuțiu, dezvoltarea limbii naționale este strîns legată de dezvoltarea națiunii respective, notînd că „ce direpțiune ia viața națională intru dezvoltarea sa, acea direpțiune o urmează și limba“¹. Datoria de a veghea la buna dezvoltare a vieții naționale și la

¹ S. Bărnuțiu, „*Leptiune limbistică dein logica aplicată intru aперarea principiiu romanității în Dacia*“, mss. aflat la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond: Simion Bărnuțiu, mss. doc. 151.

dezvoltarea limbii „în armonia cu spiritul națiunii”² o are întregul „corp național”³. Întocmai ca și viața națională, limba națională trebuie cultivată „în vieța poporului”, ea nu trebuie lăsată numai în seama unor „classi particulare”, întrucât limba este un „organ comun a toată națiunea”⁴. Lăsînd cultivarea limbii naționale exclusiv în seama unor clase sociale sau a „colegiilor învățaților” ar fi un mare „prejudiciu”, întrucît „fără de conlucrarea națiunii întregi” ne-am pomenii deodată că „s-ar introduce în națiune o limbă aristocratică”⁵. Și atunci nu numai că scriitorii n-ar „avea cu cine se înțelege”, dar „majoritatea națională ar fi scoasă de la esercitarea drepturilor sale pentru neștiința limbei”⁶. Pentru a evita aceste nefaste urmări, Bărnuțiu nu vede decît o singură cale demnă de urmat: strînsa conlucrare între toți membri unei națiuni la cultivarea limbii naționale. Limba, fiind un produs al întregii colectivități, va avea, apoi, un rol foarte important în menținerea unității naționale. Aplicînd acest principiu la situația concretă, Bărnuțiu notează cu subtilitate că „limba noastră” trebuie „să răspundă atît destinațiunii sale ca limbă în generariu, cît și destinațiunii sale de limbă românească”⁷. Ideea este interesantă, Bărnuțiu subliniind și cu acest prilej că naționalitatea găsește în limbă un sprijin prețios, un postament de care nu se poate lipsi. Vorbînd aceeași limbă, românii din Țara Românească, Moldova și Transilvania formează un singur popor, o singură națiune. Numai împrejurările istorice i-au făcut pe români să trăiască despărțiți de granițe artificiale. Faptul că-și păstrează nealterate limba, portul, obiceiurile etc. este pentru profesorul sălăjean, o dovadă de necontestat a vitalității unității și continuității poporului român pe aceste meleaguri.

Ideea unității limbii românești din provinciile vechii Dacii, revine obsesiv în acest studiu. Bărnuțiu, sesizînd această unitate a limbii române din Dacia, face și precizarea că limba română din Dacia nu are nici dialecte (!), într-atît este de unitară: „ea e numai una și aceeași, care îi leagă pe toți aceștia (pe români — n.n.) cu o legătură dulce frățească și îi unește într-o familie, care totdeauna cu fala nobile s-au numit pe sine română”⁸, lucru rar întîlnit la alte popoare. Această unitate „singularia a limbii românești în toate părțile Daciei încă arată în români un spirit de unitate națională”, care au lucrat și aici după simbolul nostru național „unul pentru toți și toți pentru unul”, o limbă pentru toți și toți pentru o limbă”⁹. Și dacă românii formează și astăzi o națiune, în ciuda grelelor încercări la care i-au expus istoria, se datorește faptului

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem.*

⁸ S. Bărnuțiu, „O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă”, articol reprodus de Bogdan Duică, în „Viața și idele lui Simion Bărnuțiu”, Cluj, 1924, p. 202.

⁹ S. Bărnuțiu, „Leptiune limbistică...”.

că ei s-au condus întotdeauna după „spiritul unității și al frăției”¹⁰. Citindu-l pe istoricul italian Antonio Bonfini, Simion Bărnăuțiu amintește cu acest prilej că „românii din Dacia s-au bătut mai mult pentru limbă, decît pentru vieață”¹¹.

Bătălia pentru limbă nu se încheiase, însă. Planul de maghiarizare a populației românești din Transilvania întocmit de dieta ungurească în 1842, oferă lui Simion Bărnăuțiu prilejul de a-și manifesta justificata indignare împotriva acestei nedrepte sentințe. În articolul „*O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă*”, scris în februarie 1842 și publicat în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 38 și 39 din 1853, gînditorul evidențiază legătura indisolubilă stabilită între limba, cultura, personalitatea, naționalitatea și libertatea unui popor. Limba, această „avere din lontru”¹² a unui popor, stă la baza făuririi culturii sale naționale. Dimpotrivă, lipsind un popor de propria sa limbă, înseamnă a-l împiedica să se dezvolte pe „a sa cale firească”¹³. Știrbind cultura unui popor, știrbim naționalitatea acelu popor, în ultimă instanță atentăm la libertatea lui. Și dacă există un om capabil de o astfel de tiranie, atunci este vinovat de crimă împotriva umanității (crimen laesae humanitatis), și acel om „și-a pierdut dreptul de a fi suferit în societatea omenească”¹⁴. Arătînd că această „dorință sangvinică” este „nedreaptă, nemorală, foarte neînțeleaptă și foarte nepolitică, nimic mai mult decît un egoism prea de jos”¹⁵, Bărnăuțiu precizează că „nici sașii, nici românii nu se vor supune, *ne se pot supune* (s.n.) la acea ucigătoare de naționalitate lege a contopirii”¹⁶. Orice „tocmeală” în acest sens este nedreaptă, este nulă de drept, spune Bărnăuțiu, juristul pentru care dreptul „firei” era mai presus de cel pozitiv, în fața căruia politica trebuia să se încheie („*Pactum turpe est ipso jure nullum*”, adică: „Un tratat rușinos este nul de drept”, din Cicero, așezat de Bărnăuțiu ca motto la articolul citat mai sus).

Revenind la ideea cultivării limbii de către „tote clasile”, „pre temeieri naționale și după forme naționale”¹⁷, Bărnăuțiu arată că limba „numai atunci va fi în adevăr națională cînd se va face populară, iar ca să se facă populară mai nainte trebuie să se facă știința populară, fiindcă a fabrica cuvinte... încă nu înseamnă a forma limba națională”¹⁸. Ideea pentru care pledează Bărnăuțiu, idee de factură iluministă, dar care la Bărnăuțiu depășește cadrul care a consacrat-o, este aceea a cultivării întregului popor, a introducerii „științei vieții în toate clasele naționale, ca aceea să nu fie numai privilegiul unor clase, ci să se împartă ca un

¹⁰ S. Bărnăuțiu, „*Leptiune limbistică...*”.

¹¹ *Ibidem*.

¹² S. Bărnăuțiu, „*O tocmeală...*”.

¹³ *Idem*, p. 204.

¹⁴ S. Bărnăuțiu, „*Românii și Ungurii. Discurs rostit în catedrala Blajului, 2/14 mai 1848*”, Cluj, 1924, p. 35.

¹⁵ S. Bărnăuțiu, „*O tocmeală...*”, p. 209.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ S. Bărnăuțiu, „*Leptiune limbistică...*”.

¹⁸ *Ibidem*.

bun comun la toate clasele după indigențele și chemarea fiecăruia¹⁹. De la fântina „științei vieții“ trebuie să se adape în egală măsură toți membrii societății, cultura nefiind menită a fi doar apanajul unor clase privilegiate.

Cultivarea limbii naționale fără propagarea științei îi apare gânditorului ca o vorbă goală. Limba nu se poate cultiva numai odată cu știința, iar „epoca prezentă — zice Bărnăuțiu — e cea mai oportună pentru români spre a populariza știința și limba²⁰. Un rol deosebit în procesul de propagare al culturii și cultivare a limbii, revine școlii. Pentru aceasta, românii vor „ridica școlile în toate comunitățile²¹, de la școli primare și secundare, la cele universitare, așa încît „patria română va fi toată o școală mare, care ca o mamă dulce va educa aceeași cu solitudine amoroasă pre toți fiii românilor după însuflarea spiritului națiunii românești de care va fi pătrunsă și condusă²². Iată o imagine splendidă a țării românești, făurită de patriotul Bărnăuțiu acum 120 de ani.

Dar pentru a populariza limba națională prin introducerea științei în toate clasele și păturile sociale, deci pentru a forma și dezvolta o cultură națională este necesară o „voință națională tare și generoasă²³. Desigur, aceasta nu este totul! Condiția obligatorie pentru formarea și dezvoltarea unei culturi naționale este asigurarea „libertății naționale esterne și interne²⁴. O cultură națională solidă poate fi făurită numai în condițiile în care națiunile străine nu împiedică libera noastră dezvoltare. Mai este necesar să spunem la ce situație concret-istorică făcea referire Bărnăuțiu? Dar nu numai națiunile străine ar putea împiedica „libera dezvoltare“ a unui popor, ci și unele „clase naționale“. Luînd în seamă și acest aspect al problemei, gânditorul sălăjean subliniază că „nici unele clase naționale înseși“ nu trebuie să se opună progresului. Libertatea externă trebuie dublată de o libertate pe plan intern, altfel toate eforturile vor fi zadarnice. Este necesară, prin urmare, „desființarea a tot genul de serbitute²⁵. Beneficiind de o deplină libertate națională, țara va putea folosi „avuțiile naționale spre a întemeia institute naționale în toate părțile României și spre a răspîndi lumina prin știință, și artă, iar nu spre a întemeia cuiburi de neștiință și de paralizare națională²⁶.

Apreciind cum se cuvine necesitatea libertății naționale, ca o condiție sine qua non a dezvoltării culturii naționale, Bărnăuțiu opinează că „fără libertate nu poate respira nece un organism al vieții naționale, libertatea e în corpul unei națiuni ceea ce e sufletul în corpul omului, prin ea se pun în lucrare organele naționale, ea le dă viață, prin trînsa în-

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem.*

floresc²⁷. Ca organ al vieții naționale, cultura, cea care, mai ales în momentele de asuprire națională și socială a unui popor, revitalizează celelalte elemente ale vieții unei națiuni, consolidându-le și orientându-le într-o direcție progresistă, nu se poate înfăptui decît în condițiile unei depline libertății naționale. Un popor asuprit, veșnic privat de cele mai elementare drepturi, chiar și de acela de a-și folosi propria limbă, nu poate aspira la cultură. Dar problema are și o altă fațetă. Un popor căruia i s-ar acorda drepturi depline, privindu-l însă de propria-i limbă, se poate considera liber? Hotărît, nu! va răspunde Bărnăuțiu. Limba, această „avere din lontru“ este strins legată de personalitatea fiecărui popor. Pierzîndu-și limba, poporul pierde, odată cu ea, posibilitatea făuririi unei culturi proprii, precum și propria libertate, întrucît gînditorul credea, în manieră iluminist-raționalistă și sprijinindu-se pe teoria dreptului natural, că: „limba națională, știința națională și libertatea națională sunt unite de la natură“²⁸ și proprii fiecărui om, toate acestea neputînd înflori decît „numai prin popularitate“²⁹. În pledoaria sa pentru limbă, cultură și libertate națională, Bărnăuțiu conchide: „e neaparat a restaura libertatea națională și a ridica școale pentru tote științele și artile de care are opu (nevoie) națiunea, pentru ca să se poată lumina tote classile naționale în armonia cu indigențele și cu chiemarea lor și cu scopurile națiunii“³⁰.

Ascultător de legile izvorite din dreptul natural, dreptul „firei“, cum îl numea, arhaic, Bărnăuțiu, gînditorul-patriot nu concepea înflorirea națiunii române fără ca aceasta să-și intre în drepturile sale legitime, fără ca românii care sălășluiesc în țara așezată pe arcu carpatin, urmași și moștenitori de drept ai daco-romanilor, să nu devină și stăpîinii „de fapt“ ai moșiei străbune. Revendicînd libertăți depline pentru românii din Transilvania, filosoful și ideologul pașoptist n-a scăpat din vedere faptul că, alături de români, populație oricînd majoritară, aici s-au așezat, în vremuri mai recente, și alte grupuri etnice. Prin glasul autorizat al tribunului său, națiunea română a adus la cunoștința acestora că nu dorește să-și întemeieze propria libertate uzurpînd-o pe a altora. Fiecare popor trebuie să-și urmeze, în dezvoltarea sa istorică, propria-i cale. Această convingere, Bărnăuțiu și-o concretiza spunînd: „ungurii pe cale ungurescă, sașii pe cale nemțească, românii pe cale românească, fieștecare pe a sa cale firească“³¹.

Evidențîind acest ultim aspect al gîndirii social-politice bărnăuțiene, am dorit să precizez și cu acest prilej, că Barițiu nu a fost șovin, cum, din păcate, au lăsat să se înțeleagă unele condeie. Nici o frază din vasta lui operă scrisă, nici o faptă din activitatea sa revoluționară nu ne oferă argumente ce ne-ar îngădui să susținem o astfel etichetare

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ *Ibidem.*

³¹ S. Bărnăuțiu, „O tocmeală...“, p. 204.

nedreaptă și tendențioasă. Gîndurile așternute pe hîrtie și faptele lui pledează împotriva acestei etichetări.

Analizînd, fie și succint, cîteva aspecte ale raportului dintre limbă, cultură și libertate națională în gîndirea bărnuțiană, relievînd aspectele progresiste ale acestei laturi a filosofiei sale, închei prin a-l cita pe Barițiu, din „*Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă*“, nu pentru a-i scuza lui Bărnuțiu unele exagerări sau chiar lipsuri în argumentare, aceste fiind în bună parte datorate epocii, ci pentru frumusețea și adevărul pe care-l exprimă această concentrată caracterizare: „Dacă în viața lui Bărnuțiu, ca de altfel în a oricărui om pămîntean, vei afla, pe lîngă virtuți sublime și unele opinii eronate, însă de bună credință, în schimb puritatea caracterului său va ieși curată ca diamantul, iubirea sa către națiune și patrie va semăna cu a martirilor, cari au căzut victime credinței lor“.

VALENTIN DĂRĂBAN

QUELQUES ASPECTS DU RAPPORT LANGUE-CULTURE ET INDEPENDANCE DANS LA PENSÉE DE S. BĂRNUȚIU

(RÉSUMÉ)

La pensée sociale-politique et juridique de Simion Bărnuțiu (1808—1864) fondée sur la théorie du droit naturel, s'est développée et complétée, sans doute, étroitement liée aux conditions sociales-politiques concrètes de Transylvanie de la période moyenne du siècle dernier, en tenant compte des problèmes fondamentaux qui nécessitaient des solutions ce temps-là. Les idées sociales-politiques et juridiques du penseur de Sălaj représentent l'un des plus remarquables sommets atteints dans son développement, par le rationalisme et l'humanisme philosophiques roumains de la période respective.

En étudiant la relation établie entre la langue, la culture et la liberté nationales, Bărnuțiu affirme que celles-ci sont „liées de la nature“, elles sont propres à tout homme, à tout peuple.

L'unité de la langue roumaine démontre abondamment l'unité du peuple qui la parle.

Enfin, en parlant de la création d'une solide culture nationale, ayant, naturellement à la base la liberté nationale, Bărnuțiu exprime publiquement le désir des roumains transylvains de vivre en bonne intelligence avec les autres nations, de sorte que, toute accusation de chauvinisme est gratuite.